

Zamorako apaiz kartzela. Eliza eta Estatuaren presondegia (1968-1976)

MARTIN ORBE

Zamorako apaiz kartzelako preso ohia

Duela hilabete batzuk argitaratu zen *Zamorako apaiz-kartzela. Eliza eta Estatuaren presondegia (1968-1976)* liburua (Txalaparta, 2011). Zamoran preso egondakoen testigantzetatik eta kartzelarekin edo urte haietako Euskal Herriko egoerarekin lotutako hainbat dokumentutatik abiatuz, kartzela berezi horren historia kontatzea eta garai hartako egoera soziopolitiko eta erlijiosoa islatzea du xede. Artikulu honetan, horren inguruko xehetasun eta gogoeta batzuk nahi nituzke erantsi, Euskal Herriaren azken hamarkadetako historiaren kapitulu honen memoria osatzeko asmoz.

Kartzela bakarra eta berezia

Joan den mendeko hirurogeiko hamarkadan, erregimen frankistarekiko oposizioa klero nazionalista eta progresistako zenbait sektoretara zabaltzen hasia zen, batez ere Euskal Herrian. Abagune hartan, apaiz euskaldun talde batek Herriaren defentsan hartutako konpromisoa azken ondorioetaraino eramatea erabaki zuen.

Diktadura frankistari aurpegi emanez justizia eskatzeko egindako edozein saio era guztietako amorruez eta edozein modutako bitartekoz, tortura barne, pertsegitua izan ohi zen. Beraz, euskal apaizen ausardia ere ezin errepresiotik libre gelditu.

Elizgizonei kondena ezarriz gero, apaiz zein fraide kondenatuok beste presoengandik, dela sozialengandik nahiz politikoen, bereizita egon behar zuten, Vatikanoren eta Espainiako gobernu frankistaren arteko 1953ko Konkordatuaren 16. artikulua arabera. Horretarako, zigortuak komentuetara eramatea aurreikusita zegoen, hasiera batean eraman ere eraman izan zituzten bezala. Komentuetako buruek, baina, inoiz ez zuten ondo ikusi euren komunitateak apaizen eta fraideen espetxe bihurtzea.

Testuinguru horretan erabaki zuten Elizak eta Estatuak Zamorako Kartzela Probintziala aukeratzea, gerora *Konkordatu Kartzela* deitu zitzaion hura, zio politikoa eta sozialengatik zigorturiko edo kondenaturiko apaizek eta fraideek ezarritako kondenak han bete zitzaizkion. Eliza Katolikoak, bai Mendebaldean eta bai Ekialdean —hain gaiztotzat mila aldiz kondenatutako Ekialdea—, Estatuarekin batera izan duen kartzela bakarra.

Zamorako kartzela, Konkordatuak Espainiako gobernuaren eta Vatikanoren kartzela bihurtuta, Euskal Herriaren eskubide nazional eta sozialen alde borrokatu ziren euskal apaiz-fraide *errebeldeak* sosegatzeko baliatu zuten.

Dena den, Zamorako kartzelaren afera euskaldunen kontrako errepresioaren nondik norako ikaragarria islatzen zuen izozmendiaren ertza besterik ez zen izan. Espainiako gobernuak errebelamendu nazionalista eta progresistaren txorten horiek guztiak errotik eraztea nahi zuen.

Baina Zamorako kartzelaren kontua ezin da ulertu egoeraren kontzientzia argia izan gabe, bai urte haietan eta bai diktadura frankista guztian zehar, euskaldun zen ororen aurkako Espainiako gobernuaren zapalketa deuseztatzailea bedeinkatu zuen eliz hierarkiaren konplizitate eta inpo-

satutako erregimenarekiko «fideltasunari» ofizialki eusten zion jokaera kontuan izan gabe.

Honenbestez, Eliza Katolikoaren eta Espainiako Estatuaren, bi-bien gatibu izan ziren Zamorako kartzelan kartzelaturiko apaiz eta fraideak.

Bada esaten duenik apaiz eta fraideentzako Zamorako kartzela gobernu frankistak inposatu egin ziola Elizari. Nola ere izan zen, ez dugu ezagutzen eliz hierarkia euskaldunak, ezta espainolak ere, ustezko inposizio horren kontra ezer adierazi zuenik kartzela haren hastapenetan.

Testuingurua

Luze eta zabal azaldu eta zehaztu beharko litzateke apaiz eta fraideentzat soilik izango zen kartzela eratzea nola erabaki zen. Jose Angel Ubietak dioenez, Elizaren eta Estatuaren goi mailako agintariek parte hartu beharko zuten 1953ko Konkordatuaren 16. artikulua ezartze berri hori adosteko, baina ez daukagu hori jakiteko ez datu ez xehetasun zehatzik.

Bai badakigu goragoko akordio hori Bizkaiko gobernadore zibilak Bilboko gotzain Pablo Gulpideri proposatu eta horrek onartua izan zela. Anabella Barrosok dioenez, Alberto Gabikagojeaskoa Zamorako kartzelara eramatea proposatu zutenean eman zuen horretarako oniritzia Pablo Gulpide gotzainak.

Elizgizonentzat soilik aukeratutako parerik gabeko kartzelaren kontua modu egokian kokatzeko, 1936-39ko gerratik abiatu beharko ginateke.

Izan ere, hala euskal kleroak nola euskal herritarrek diktadura frankistaren kontra hartu zuten jokaera gerra zibil hartatik hasi zen jada. Gertaera nabarmenen bezala, hauexek aipa daitezke: hamasei euskal apaizi guda hartan ezarri zieten heriotza zigorra, berrehun eta hirurogeita hamazortzi espetxeratu egin zituzten eta beste mila eta hirurehun bat urrutiko elizbarrutietara edo erbestera bidali. Horien guztien *delitu*

bakarra, gobernu frankistaren arabera, doktrina nazionalistak sustatzea eta «Espainiaren batasun sakratuaren» kontra aritzea izan zen. Kapitulu honetan, Francoren eskariz Espainiako gotzainek 1937ko uztailaren batean argitaratu zuten *Gutun kolektiboa* izenpetzeari bost gotzainek emandako ezeztza azpimarratu behar da. Francesc d'Assís Vidal i Barraquer Tarragonako artzapezpikua eta Gasteizko gotzain Mateo Mujika Urrestarazu dira, horien artean, ezagunenak.

Hastapenetako kontrako jarrera hark jarraipena izan zuen *Pio XII.a Aita Santuari zuzendutako memorian* (1944) edo *339 apaizen idazkian* (1960), ezezagunagoak diren beste batzuen artean. Euskal egoeraren eta Elizaren salaketa ausartak izan ziren; herritarren eskubideekiko begirunea eta Euskal Herrian txertatutagoa eta pobre eta zapalduen aldekoagoa behar zuen pastoraltza eskatzen ziren. Joan XXIII.aren *Mater et Magistra* eta *Pacem in Terris* entziklikek eta Vatikanoko II. Kontzilioak berretsi egin zituzten apaiz haien jarrerak.

Urteak aurrera joan ahala, erregimen diktatorialarekiko desadostasuna hedatu eta areagotu egin zen, ETaren sorreraz borroka armatura iristeraino. Espainiako gobernuaren errepresioa basatia izan zen. 1967-1971 urteen tartean, bost «salbuespen egoera» izan ziren Bizkaian eta Gipuzkoan eta bat Estatu osoan. Ondorioz, ehunka izan ziren atxilotuak, torturatuak eta espetxeratuak.

Eskubide zibil behinenak ere ez zirela errespetatzen ikusita, parrokia, apaiz-etxe zein erlijioso edo apaizgai taldeetako zenbait kide egoerak eskatzen zuen mailan egon zen, eta pertsegitu, espetxeratu eta torturatuen aldeko ekintzetan inplikatu zen. Apaizei dagokienez, igandetako sermoiak izan ziren bitartekorik usuenak. Sermoiok apaiz batzuen kontrako salaketak ekarri zituzten eta, horien ondorioz, isunak eta espetxealdiak etorri zitzaizkien. Egiaren faboretan esan behar da, giza eskubideen alde eta errepresaliatuen defentsan aritu zirela polizien jazarpenaren atzaparretatik libratzea lortu zuten apaiz asko, eta ez arrazoi ezberdinengatik ezagunak egin zirenak bakarrik.

1964. urtean, Ibarruriko Ajuria auzoko parrokian, azaroaren leian, bere parrokian predikatu zuen sermoian, Alberto Gabikagojeaskoak Muxikako Areatza auzo-eskolan egindako pintaketa eta txikizioak zirela-eta atxilotuek jasandako torturak salatu zituen. Ordena Publikoko Epaitegian epaitu eta sei hilabeteko kartzela zigorra eta hamar mila pezetako isuna jarri zioten. Bera izan zen, aurrerago zehaztuko dugunez, Zamorako kartzelako lehenengo maizterra.

Zehaztu behar da Alberto Gabikagojeaskoa baino lehenago epaitu zutela Donostian Joxe Ulazia gipuzkoar apaiza, nahiz eta ez zuten Zamoran espetxeratu.

Beste kontu bat parrokia batzuetan frankistek elizkizunetara sartzen zuten bandera espainola zen, baita «Espainiaren batasunaren alde» eroritakoen alde jarritako oroitarriak ere. Apaiz askok ikurrok kentzeko borroka egin zuten, eta horiek ere jazarri egin zituzten.

Horrela, elizkizunetan bandera espainola erabiltzearen kontrako salaketak ondorioak izan zituen lehenengo kasua, herrian zabal ezagutu zena bera, 1966an gertatu zen. Patxi Bilbaok, Gamizko parrokian, bandera espainola elizan sartzeari salatu zuen sermoian, zatiketa sortzen duten ikurrak elizan sobera daudela esanez. Horren ostean, Pablo Gurpide gotzainak, Bizkaiko gobernadore zibila presionatuta, hilabetez predikua egitea debekatu zion.

Urte berean, «politikotzat» jo zituzten motibo eta ekintza pastoralengatik, isunak ezarri zizkieten apaiz batzuei, besteak beste, Ander Manterola, Jose Mari Madariaga, Pedro Berriategortua eta Lukax Dorronsorori. Hurrengo urtean, 1967an, Juan Mari Arregiri isuna ezarri zioten Ortuellan langileei egindako torturen eta atxiloten kontra sermoia predikatzegatik. Urte bereko Maiatzaren Lehenean Lukax Dorronsoro eta Mikel Zuazabeitia atxilotu zituzten Ordiziako manifestazioan. Urte hartako otsailean izan zen, halaber, Bilboko Gran Viatik gobernadore zibilaren Plaza Eliptikoko egoitzaraino laurogei bat apaiz bizkaitarrek, denak sotanaz jantzita —apaizen janzkera aginduzkoa garai haietan— egin

zuten manifestazioa, Etxebarriko Bandas lantegiko langile grebalarien alde.

Honetan, Jose Angel Ubietak dramatikotzat jotzen dituen 1968-1969 urteetara iristen gara. 1968ko Maiatzaren Leheneko manifestazioan, Bilbon, Periko Solabarria, Imanol Olabarria eta Juan Mari Arregi, orduan «apaiz langileak», atxilotu zituzten. Ekainaren 7an, Guardia Zibilarekin izandako konfrontazioan, ETAk Pardines guardia zibila hil zuen eta berehala Guardia Zibilak Txabi Etxebarrieta, ETako buruzagietako bat, hil zuen. Hildako ETAkidearen alde burutu ziren manifestazioen eta eman ziren mezen ondoren eta ondorioz, benetako isun parrastada gertatu zen.

Urte hartantxe habilitatu zen Zamorako Konkordatu kartzela. Palentziako Dueñasen, trapatarren monasterioan, Ordena Publikoko Epaitegiak jarritako zigorra betetzen zegoen Alberto Gabikagojeaskoa, abuztuaren lehen egunetan, eraman zuten Zamorara; berari egokitu zitzaion kartzela hura estreinatzea. Handik egun gutxira espetxeratu zituzten Felipe Izagirre eta Juan Mari Zulaika gipuzkoar fraide frantziskotarrak. Hilabete hartan bertan, baita ere, Xabier Amuriza, Txomin Artetxe, Iñaki Aurtenetxe, Jose Mari Madariaga, Imanol Oruemazaga eta Periko Solabarria bizkaitar apaizak, Lukax Dorronsoro eta Mikel Zuazabeitia gipuzkoar apaizak eta Juan Jose Onaindia Lazkaoko komentuko fraide beneditarra.

Estatuaren errepresio jasanezinaren eta eliz hierarkiaren isiltasunaren eta konplizitatearen aurrean, Nerbioi ezkerraldeko apaiz eta laiko talde batek eta eskualde euskaldunagoetako beste batek, beste apaizen jarrerarekin ados ez zeudelarik, Begoñan elkarrekin biltzen hasi eta euren artean harreman eta eztabaida zehatzagoak eta ekintzei begirakoak bideratzeari ekin zioten. Talde bakoitzak bera lanean ari zen eskualdeko errealitatearen eragina zeukan, noski. Ezkerraldekoek nabarmenago islatzen zuten gizartearen egoera orokorra eta langileen errealitatea; eskualde euskaldunagoetakoek, berriz, errealitate nazionalari, kulturalari eta linguisti-

koari ematen zioten garrantzi handiagoa. Nolanahi ere, talde biak konturatzen ziren eman beharreko erantzunak errealtatearen alde bioi kasu egin beharko zela. Hots, Euskal Herriko langile eta gizarte-errealitateari, alde batetik, eta errealtate nazional eta lingustikoari, bestetik.

Kontzientzia horrexen eta orduko eztabaida mamitsuen emaitza izan zen, besteak beste, Gogor taldearen sorrera. Lematzat aukeratu zuten *Gogorkeriaren kontra Gogortasuna* ikurritzaren laburpena, hain justu.

Talde haren ekintzarik esanguratsuenak izan ziren: Bilboko Gotzaitegiak Mazarredo kalean zituen bulegoetan, ekainean eta abuztuan, egindako itxialdiak; eta Derioko Seminarioan, 1968ko azaroaren 4tik hilabete bereko 28ra arte, 60 apaizek burututako itxialdia. Itxialdira prestatuak eraman eta itxialdian zehar gehiago landu eta Vatikanon aurkezten —itxura batean, arrakasta gehiegirik gabe— ahalegindu ziren dokumentuan, «Eliza pobrea, librea, dinamikoa eta lekuan lekukoa» aldarrikatzen zuten. Pablo Gurrupidek *a divinis* suspendituta utzi zituen, hau da, debekatu egin ziren beren abade eginkizunak betetzea, hala nola meza ematea.

Itxialdi bitartean hil zen Pablo Gurrupide, azaroaren 18an, eta Jose Maria Zirarda izendatu zuten Bilboko elizbarrutiko administrari apostoliko. Berehala, itxialdian ziren apaizei bisita egin eta *a divinis* etenaldia barkatu zien.

1969. urtean zehar —dramatikoa, aipatu dugunez—, jazoe-ra hauexek azpimarratu beharko lirateke:

- 1969ko urtarrilean salbuespen egoera dekretatu zuten Espainiako Estatu osoan. Testuinguru horretan, hainbat huelga egin ziren otsailean: AHVko 8.000 behargin atera ziren huelgara eta euren enpresa, Ansio, Sestao eta Barakaldon fabrikak zituen, itxi egin zuen gobernadore zibilak. Horiekiko elkartasunez, Navaleko milaka behargin batu ziren huelgara. Huelga Gipuzkoara ere hedatu zen, non Orbe-gozoko eta Michelineko langileak atera ziren huelgara. Jada 35.000 euskal langile baino gehiago ziren sindikatu bertikala donesten zuen lege sindikalaren aurka huelgan zeudenak.

Hainbat eta hainbat langile atxilotu zituzten, euren artean Periko Solabarria apaiz langilea.

Geroago, eskola-sektorea, 10.000 ikasle baino gehiagorekin, aterako zen huelgara Vietnamgo gerraren kontra, eta polizia batek larriki zaurituko zuen balaz ikasle bat. Aipatze-koak, halaber, birritan burututako Donostiako Artzain Ona katedralaren okupazioa eta apirilaren 6ko Aberri Eguneko manifestazioen kontrako errepresio eta atxiloketak. EGIko ekintzaile bi hil ziren bonba bat manipulatzeko ari zirela.

- Bilboko Artekale eta Santanderreko Mogrovejo herriko atxiloketak. Inolako zalantzarik gabe, apirileko lehen hamabostaldian gertaturiko jazoerak izan ziren Euskal Herrian aspaldiko polizia operaziorik handiena eragin zutenak. Apirilaren 9an, ETAk Bilboko Artekale kalean zuen etxebizitza ezkutura sartzera zihoazela, tiroka hartu zituzten etxebizitzan zain zeuden poliziek. Josu Abrisketa, Bittor Arana eta Mario Onaindia ETAko liberatuak atxilotu egin zituzten. Mikel Etxeberria zauritu egin zuten, baina ihes egin ahal izan zuen. Taxia hartu zuen iheserako. Orozkora eraman zezala eskatu zion taxilariari eta eskatzen zuena ordainduko ziola bidaia horregatik. Lan hori egiteko ez zegoela prest erantzun zion taxilariak. Arrigorriaga inguruan, polizia atzetik zuela, eztabaida sortu zen Fermin Monasterio taxi gidariaren eta militante abertzale larriki zaurituaren artean. Bien artean izandako indarkaren ondorioz, taxi gidaria hilik gertatu zen. Mikelek taxian burutu zuen ihesaldia.

Bi egun geroago, Mogrovejon (Europako mendiak) atxilotu zituzten ETAko gainetiko buruzagitzako kideak: Jone Dorronsoro, Enrike Gesalaga, Teo Uriarte eta Jon Etxabe gipuzkoar apaiza.

Operazio horrek eta berorren geroko ondorioek polizia-aren sarekadarik handiena ekarri zuten Bizkaian 1969ko apirilean eta maiatzean. Ehunka lagun atxilotu zituzten, eta lauhunek baino gehiagok, inoiz baino gehiago batera, ihes egin beharra izan zuten. Guztiei aplikatu zitzaizkien «Ley de bandidaje y terrorismo» zeritzon lege sonatu eta gogorra,

zeinak, besteak beste, Auzitegi Militarren aurrean epaiketa *sumarisimoak* egitea ahalbidetzen zuen. Atxilotuen artean zeuden jada apirilaren 23an Joseba Atxa, Pedro Maria Ojanguren, Martin Orbe eta Jose Mari Ortuzar bizkaitar apaizak. Jose Angel Ubieta ere, orduan bikarioa zena Jose Maria Zirarda gotzainarekin, berrogeita zortzi ordu inguru atxiloturik egon zen, inoiz prozesatu ez bazuten ere. Data haietan atxilotu zituzten Kepa Arrate, Patxi Auzmendi eta Imanol Gisasola josulagunak ere.

Atxilotuak izan ondoren, Jon Etxabe, Martin Orbe eta josulagunetako bi torturatu ere egin zituzten.

Egun horietan beste zenbait apaiz zigortu zituzten. Sonatuenak aipatuz, Periko Solabarria atxilotu zuten, Periko Berrioategortuari urtebeteko espetxealdia ezarri zioten eta Imanol Oruemazagari sei hilabetekoa.

Kartzeleratu egin zituzten Jon Etxabe, Joseba Atxa, Pedro Mari Ojanguren, Martin Orbe, Jose Mari Ortuzar bizkaitar apaizak, eta Kepa Arrate, Patxi Auzmendi eta Imanol Gisasola josulagunak.

Ihes egin behar izan zuten Tomas Saizar eta Paulo Iztueta sakramentinoek, Juan Mari Arregi, Amadeo Rementeria, Tomas Gaztelurrutia, Luzio Aurrekoetxea, Imanol Olabarria, Fermin Gongeta, Iñaki Llaguno eta Jesus Sanchez Sierra bizkaitar apaizek eta Julio Araluze josulagunak. Zerbait lehenago erbesteratu ziren, arretaz, Josu Barandika eta Luis Maria Laibarra bizkaitar apaizak.

Egunero agertzen ziren argitaraturik epaitegi militarren hainbat «errekisitoria».

- Bilboko Gotzaitegiko gose greba. Maiatzaren 30ean hasi zuten gose greba, Gotzaitegiko sotoan, Xabier Amuriza, Alberto Gabikagojeaskoa, Julen Kalzada, Josu Naberan eta Nikola Telleria bizkaitar apaizek. Hiru egun terdira atxilotu zituzten. *Epaiketa militar sumarisimoz* epaitu zituzten Burgozen, *errebelamendu militar* akusaziopean. Hamabi eta hamarna urteko kartzela zigorra ezarri eta berehala Zamoran espetxeratu zituzten.

- Apaizen atxiloketa gehiago. 1969an atxilotu zituzten Jose Mari Madariaga —bigarrenez—, Karmelo Zamalloa bizkaitar apaiza eta Felipe Izagirre eta Juan Mari Zulaika frantziskotarrak —hirugarrenez—, Paskual Intxausti pasiotarra, Luis Mari Bereziartua, Patxi Bilbao eta Imanol Oruemazaga —azkenengo hori bigarrenez—, Paco Garcia Salbe josulaguna —bigarrenez—, Jesus Sanchez Sierra, Pedro Berrioategortua bizkaitar apaizak eta Pablo Muñoz gipuzkoar kaputxinoa. Atxilotu zituzten baita ere, nahiz eta Zamoran ez espetxeratu, Jose Migel Gonzalez Batiz eta Tasio Erkizia, basaki torturatua izan zena.

Urte bereko abuztuan atxilotu eta hilabete baterako espetxeratu zituzten Zamoran, aurreko urtean predikatutako sermoi bategatik jarritako isuna ez ordaintzeagatik, Ernesto Arako, Jose Antonio Gurrutxaga, Martin Hormaetxe, Jose Antonio Kalzada, Anastasio Olabarria, Patxi Regidor, Jabier Sagastagoitia, Jose Antonio Zabala eta Zipriano Zamalloa bizkaitar apaizak.

Kontaketa honetan guztian aipamen xume bat besterik ez da orain arte egin politika eta sozial nahiz eliz alorrean hain gogor eta larria izan zen garai hartan eliz hierarkiak izan zuen jarreraz. Tamalgarria da, izan, egiaztatzea jokaera hierarkikoaren pasibotasuna eta beste alde batera begiratzeko joera, diktaduraren portaera basatiak alde batean zein bestean hainbeste sufrimendu eta aurrez aurre jarritako giza sektoreen arteko geroz eta aurkakotasun gaiztotuagoa eragin zituenean.

Ez dago jakiterik delako jarrera konplizitate argiaren fruitu izan ote zen ala apezpiku bakoitzak apezpikutza hartzean bereganatu behar zituen leialtasun printzipioekiko koherentziaz jokatu zuten jokatu zuten bezala.

Ez da zuzena pertsonen barru-barruko gorabeheretan sartzea, eta, beraz, ezta gotzain bakoitzarenean ere. Horrela, euskal gatazka politiko eta armatuaren aurrean eta, ondorioz, bere kleroaren jokabidearen aurrean jardun zuten moduan jarduteko izan zituzten zioak ez ditugu inola ere epaituko.

Hala ere, badira agerikoak eta ukaezinak diren gertaera eta jarrerak. Espainiako gotzainak, bost izan ezik, altxamendu militarren alde jarri ziren, 1937ko uztailaren 1ean argitaratu zuten *Gutun kolektiboan*; geroztik haietako inor ez zen aldendu erregimen frankistarekiko fideltasun jarreratik. Gotzainen aukeraketa 1953ko Konkordatuan ezarritako prozeduraren arabera egiten zen. Kargua hartzean honako zin hau egin behar zuten:

Ante Dios y los Santos Evangelios, juro y prometo, como conviene a un obispo, respeto y fidelidad al Estado español. Juro y prometo respetar y hacer que mi pueblo respete al Jefe del Estado español y al Gobierno establecido según las leyes españolas. Juro y prometo, además, no tomar parte en ningún acuerdo ni asistir a ninguna reunión que pueda perjudicar al Estado español y al orden público y que haré observar a mi clero igual conducta. Preocupándome del bien e interés del Estado español, procuraré evitar todo mal que pudiera amenazarle.

Bestalde, meza guztietan *Et famulos* deituriko jarraiko otoi-tza egiten zen, Jainkoak estatuburua eta armada gaitz guztietatik libra zitzaiz:

Et famulos tuos Papam nostrum N., Antistitem nostrum N. et Ducem nostrum N., populo sibi commissio et exercitu suo ab omni adversitate custodi; pacem et salutem nostris concede temporibus, et ab Ecclesia tua cunctam repele nequitiam et fructus terrae dare et conservare digneris. [*Zaindu itzazu gaitz guztietatik gure Aita Santu N., gure apezpiku N. eta gure buruzagi N. bere ardurapean jarritako herri eta armadarekin batera; emaguzu bakea eta osasuna gure aldi honetan eta uxa ezazu zure Elizatik txarkeria oro; eta, arren, eman eta zaindu itzazu gure lurraren fruituak.*]

Honenbestez, zer esan Zamorako kartzelari buruz? Elizgizonentzako kartzela izan zen 1968tik 1976ra arte. 53 izan ziren han espetxeratutako apaiz eta fraideak; euretatik 40 euskaldunak, 31 bizkaitar eta 9 gipuzkoar. Espainiako Estatu-koak 13: 5 kataluniar, 3 galiziar (bat, preso soziala), madrildar bat, murtziar bat (preso soziala), asturiar bat, extremadurar bat (preso soziala) eta mallorcar bat (preso soziala).

Ekarpenak

Esanguratsua eta nabarmena da, izan, zenbait historialari eta azterlarik nola gutxien dituzten frankismo berantiarren garaietan burututako ekintza errebindikatibo haiek guztiak, estremistatzat hartuz ala isilduz. Urte haietako gertaera eta jazoerak aztertu ondoren, Felix Placer teologoak borroka haien ekarpen hauexek azpimarratzen ditu:

1. Mendekotasun politiko eta eliztarrak sorrarazitako egoera jasanezinarekiko hausturarik erabatekoena adierazten dute. Eliza eta Estatuaren arteko ados jartzearen aurrean Elizaren sektore batek izan zuen aurkakotasun zorrotzena izan ziren. Eliza berri baten izaera irudikatzen dute, *pobrea, libre, dinamikoa eta lekuan lekukoa*, Derioko Seminarioko itxialdiko dokumentuan aldarrikatzen denez. Injustiziaren aurrean etsi onekoa barik, askapeneko borrokan Herriarekin bat egiten duena, Ebanjelioaren iragarpenaren osagai modura.

2. Zamorako kartzelak agerian ipini zituen frankismo berantiarren garaietako Elizaren azkenengo eta erabateko kontraesana, ideologia nazional-katolikoaren iraupena eta botere diktatorialaren zerbitzura jarritako eliz mendekotasuna. Bestalde, Espainiako hierarkiaren sektore minoritarioak baina esanguratsuak ere hasi ziren Kontzilioak onartutako jokabideen arras kontrakoak ziren egoera eskandalagarri haien aurrean jarrera zentzuzkoak hartzen.

3. Egiaztatu ahal zen talde errebindikatzailen horietan kalitatezko biraketa eta funtsezko aldaketa gertatu zela Euskal Herriaren egoerari buruz, Elizaren barnean nabaritzen ziren jarrera erlijioso ezberdinetan islatzen zirenak. Ordura arte Eliza defendatzea izanik kontua, aurrerantzerako argi zegoen garrantzitsua ez zela erlijioa babestea eta are gutxiago eliz instituzioa. Konpromisoaren ardatza Herria askatzea zen, eta beraren eskubideak justiziaren bideetatik eta analisi eta praxi berri horien ikuspuntutik irakurri eta ulertutako Ebanjelioaren iragarpenaren bideetatik defendatzea. Eli-

zaren zerbitzurako Herria ulertzetik, Herriaren zerbitzurako Eliza izatera gauzatu zen aldaketa. Eliza ez zegoela zerbitzatua izateko, zerbitzatzeko baino, ozenki aldarrikatu zuen Kontzilioaren irakaspenekin bat eginez.

4. Pentsaera aldaketa horrek edo, zehatzago esanda, fidelitasun aldaketa horrek, hierarkia —nola ez— kezkatzeko moduko garrantzi eta adierazpide profetikoa bereganatu zituen Deriotik Zamorarako tartean, sinestedunei askatasun eta konpromiso eremua ikusarazteko bideak irekiz, mundura eta herrira jalgiz, Ebanjelioa bere sakontasunean biziz herri horren bizitza, sufrimenduak, egoerak, borrokak konpartitzeko esparrua bideratuz.

5. Borroka horien guztien ekarpenen alor horretan, aipamen berezia merezi du Gogor taldeak. Euskal Herri Langilearekin, Euskal Herriaren kultura, hizkuntza eta identitatearekin elkartasunez burututako ekimen pastoralen eskarmen-tuz sortu eta gauzatu zen taldea. *339 apaizen idazkiaren* jarraipena izan zen hein handi batean.

Askorentzat Gogor taldearen esperientzia eta ekintzak pastoral zuhurtziagabekeria izan ziren. Baina ba al zegoen, ingurumari hartan, protestazko erantzun irmo haiek ez beste modurik zapalketaren aurrean elkartasunezko ahotsa entzunarazteko? Nora zeraman eta zer zekarren hierarkiaren isiltasun *zuhurrak*?

Ekintza pastoral haiek teologia bizi, askatzaile, politikoaren adierazle ziren, gogoeta eta idazki bidez azaldutakoak izan ere; baita ere poesia moldez eta Derioko itxialdian ahots gazte eta ozenek abestutako otoitz zirrargarrien bidez.

Gogor taldeak egiazko teologia narratiboari hasiera eman zion, errealitatearen eta «Euskal Herri Langilearen» azterketa zintzotik abiatuz, Jainkoarenganako uste on eta itxaropenak eragindakoa. Eklesiologia hezurmamitua garatzeko bide koherenteak proposatu zituen, kristologia askatzailea oinarritzat hartuta.

Baina batzuetan Vatikanoren diplomazia konplize zela, eta beste batzuetan hobetsitako jokabideak adierazpide es-

tremista eta ideologizatuak zirela argudiatuz, elizbarrutiko hierarkiaren deskalifikazioak eta kondenak tarteko, ez zen entzun apaiz haien deiadarra, Aita Santuari ere, alferrik baina, helarazten saiatu ziren arren. Eliz hierarkiaren kide batzuk zenbait apaizi pastoral ministerioa debekatzerraino iritsi ziren, ala pastoral ministerioarekiko fideltasunagatik pairatu beharreko jazarpena salatzea saihestu zuten eta uko egin zioten torturen froga nabariak ikusteari.

Memoria eta esperantza

Zamora ezin daiteke izan oroitzapenaren esparrurako gelditzen den denboraldia. Garai hartan bizi izandako gertaerak, gure historia biziaren parte direnak, askapen prozesuaren borrokaldi luzearen urratsak dira, errepresio ooren, bai banakoaren eta bai kolektiboaren, aurrean erakutsitako erresistentziaren parte.

Baina ez dira artxibo historikorako memoria. Bizirik diraute, Zamorako kartzelari buruz idatzitako liburuan oroitarazten diren gertaera haiek eragin zituzten arrazoiatariko asko orduan bezalaxe gaur ere iraun egiten duen gatazkaren sorburu direlako eta Zamora askoren euskarri.

Bizipen ahantzezin larri haien kontraera zehatzak adore heroikoz eutsitako borroka kementsuaren adierazpide dira, Herriaren oinazea, gizon-emakume langileen aurkako errepresioa, Ama Lurraren seme-alaba direnen nortasun maiteenaren ezabaketa beraien izaeraren sakonenean sentitzen zuten apaiz gazteen barne muinetan eta bihotzetan sortutako konbentzimenduaren fruituak. Euskal Herriarengan eta Ebanjelio askatzailean zuten sinesmenetik sortua, izan ere. Ezin hautsizko konfiantzan finkaturik, Herriari eta Herriaren hizkuntzari, kulturari eta askatasunari zieten maitasun suharrak eragindakoak.

Zamorako kartzela hertsu egin zen. Gogor taldea, talde eratu gisa, desegin egin zen. Baina ez haren salaketa, haren jardunbidea, haren errebindikazioak, Euskal Herriaren al-

deko eta justiziaren eta askatasunaren aldeko borroka. Izan ere, *trantsizio politikoa* eta *demokrazia konstituzionala* deitutakoek ez diete erantzun oraindik gauzatu gabe jarraitzen duten Herri honen oinarritzko eskakizunei eta eskubideei.

Eta gaurko Elizaren gidaritzza, berriz, Herri honen eskubi-deak aitortu eta horien baieztapen eta defentsaren aldeko-tzat jo daitekeen edozein «desbideratze alderdikoi» bateren baten alde ez lerrokatzeko, inoiz euskal gotzainek beren gutun pastoraletan egin izan dutenez, eliz organigrama araztua eta immunea eratzen saiatzen da.

Bestalde, azken aldiotan, Euskal Herrian azken hamarkadetan gertatutakoaren *errelatoa* egin behar dela aipatu ohi da. Bai, noski, egin behar da. Ez, hala ere, errelato alderdikoia eta setakeriazkoa, alde askotatik gogorra eta mingarria izan den errealitatearekiko zintzoa eta adeitsua baino. Zamorako kartzelaren historia, hain zuzen, egin eta idatzi beharreko *errelato* horren kapitulu bat izango litzateke.¶